

Ана Петровић Дакић¹
Бојана Милосављевић²

*Универзитет у Београду, Факултет за образовање
учитеља и васпитача, Београд, Србија*

О ФРЕКВЕНЦИЈСКОМ РЕЧНИКУ ЈЕЗИКА ПОЕЗИЈЕ ИВАНА В. ЛАЛИЋА³

Сажетак: У раду се представља методологија израде *Фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића*, који је израдила Ана Петровић Дакић, у консултацији са Бојаном Милосављевић, а који је електронски доступан на адреси <https://sites.google.com/view/anapd/>. Циљем да се прикаже могућа употреба овог речника у књижевним и језичким истраживањима Лалићевог дела, као и уопште да се прикаже значај фреквенцијских речника у лингвистици и у науци о књижевности, анализирани су облици речи који су у овом фреквенцијском речнику заузели првих сто места. Закључак је да се и на овако малом узорку назначују језичке датости специфичне за књижевноуметнички поступак Ивана В. Лалића, а на које су наши проучаваоци Лалићевог дела у својим књижевнокритичким студијама већ указивали, као и да се неке специфичности, о којима се није пак детаљније говорило у литератури, по фреквенцији употребе овде показују релевантним за истраживање. Обухватнија и подробнија анализа сваке класе речи, разуме се, донела би бољи увид у граматику и лексику Лалићевог језика. Но, како би резултати били још поузданији и како не би овако израђени фреквенцијски речници остајали деконтекстуализовани и ограничени у својим тврдњама, потребна је систематичнија организација рада на пољу израде фреквенцијских речника.

Кључне речи: фреквенцијски речник, речник језика писаца, Иван В. Лалић, српски језик.

¹ ana.petrovic@uf.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0002-3122-4838>

² bojana.milosavljevic@uf.bg.ac.rs;
<https://orcid.org/0000-0003-2830-9440>

³ Овај рад финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору 451-03-1/2023-01/4, који је склопљен са Учитељским факултетом Универзитета у Београду.

1. Фреквенцијски речници језика писаца специфични су по два критеријума – по обухвату лексике и по начину представљања те лексике. Наиме, фреквенцијски речници језика писаца обухватају само лексiku једног писца (целокупног његовог стваралаштва или само једног његовог дела), која се потом представља по учесталости. Ове специфичности намећу саме по себи и извесне услове под којима се израђују поменути речници, као и уопште речници језика писаца. Најпре, ту је питање избора писца и одабира његовог стваралаштва које се може сматрати репрезентативним језичким корпусом на основу којег ће се израдити фреквенцијски и/или други речник. У вези с тим, М. Дешић, наш врсни лексиколог и лексикограф, каже да се обично одабира писац за којег се сматра да је признати уметник речи, чије је стваралаштво по мишљењу културне јавности веома високо вредновано, које је значајно за одређену језичку епоху, за одређени жанр итд. (Дешић 1990: 289). И управо, следећи ове упуте М. Дешића, сматрали смо да је израда фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића у том смислу оправдана. Иван В. Лалић вишеструко је значајан писац за српску поезију и културу. Његов национални значај додатно потврђује и чињеница да се нашао међу српским писцима из чијих се књижевних опуса ексцерпира језичка грађа за израду Речника САНУ, нашег најзначајнијег једнојезичног, описног речника (в. РСАНУ).⁴

Исто тако можемо рећи да је израда Фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића потекла и из наше жеље да одговоримо потребама данашње науке о српском језику, а које се огледају, с једне стране, у потреби за истраживањем језика домаћих писаца, а с друге стране, и у потреби за развијањем домаће лексикографије, посебно у домену специјалних речника српског језика. Нужно је поменути да су малобројни истраживачи који се баве језиком српских писаца било синхронијски, било дијакхронијски.⁵ Такође су малобројни и речници језика писаца, а посебно они који су устројени као фреквенцијски речници.⁶

⁴ За књигу XIX Речника САНУ наводе се скраћенице следећих коришћених Лалићевих дела: *Стирасна мера*, *Време*, *вајре*, *вршови*, *О делима љубави* или *Византија*, *О поезији*.

⁵ У тој области посебно су драгоцена истраживања Александра Милановића.

⁶ Васа Павковић у прегледу речника језика писаца као наше најпознатије речнике језика писаца издваја следеће речнике: *Речник уз целокупна дела Пејтра II Пејтровића Њејоша*, који су израдили М. Стевановић и Р. Бошковић, а који је као посебна књига ишао уз Просветина издања Његошевих дела од 1967. до 1983. Ту је и *Речник језика Пејтра II Пејтровића Њејоша* (1983), који су под руководством М. Стевановића израдили Милица Вујанић, Милосав Тешић и Милан Одавић, затим *Речник поезије*

Но, ипак, сам повод за израду Фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића био је тај што се поезијом Ивана В. Лалића бавио наш професор Александар Јовановић, уважени историчар књижевности и књижевни критичар, коме у спомен приређујемо овај рад и учествујемо у стварању овог зборника.

Стога у овом раду јавност упознајемо са тим да је Фреквенцијски речник језика поезије Ивана В. Лалића израђен, да га је израдила Ана Петровић Дакић, у консултацији са Бојаном Милосављевић, и да је доступан на следећој електронској адреси: <https://sites.google.com/view/apard/>. У складу са тим, овде представљамо методологију израде самог речника, а посебна пажња се обраћа на анализу првих сто речи које су се по учесталости издвојиле у овом речнику. Циљ те анализе био је назначити могуће правце у испитивању и истраживању Лалићевог језика поезије на основу овог фреквенцијског речника, што би без сумње довело до тога да се боље упозна језик и стил овог писца, а између осталог, да се упознају и пишчеви ставови и погледи. Напоредо са тим, циљ је био и указати на важност фреквенцијских речника у савременим истраживањима језика и књижевности, као и указати на велику потребу за унапређивањем рада на самој изради фреквенцијских речника. Свим овим назнакама могуће употребе Фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића уједно смо и назначили коме је овај речник намењен – дакле, намењен је проучаваоцима пишчевог дела, а то су у првом реду књижевни критичари, историчари књижевности и лингвисти.

Милана Ракића (1984) *Васе Павковића, Славенизми у Њећошевим њесничким делима* (1992) *Светозара Стијовића, Речник њријоведака Лазе Лазаревића* (2008) *Браниславе Јелић, као и Речник Лазе Лазаревића у књизи Лексика у њријовејкама Лазе К. Лазаревића* (2010) *Наташе Вуловић (Павковић 2018: 305–313)*. Овом списку речника језика писаца додаћемо и *Речник владике Николаја Велимировића у књизи Језик и речник светиој владике Николаја Велимировића* (диференцијални приступ) (2022) *Владана Јовановића*.

Речници језика писаца фреквенцијског типа пак малобројни су. Од наведених, фреквенцијски су устројени само *Речник њоезије Милана Ракића* (1984) *Васе Павковића, као и Речник њријоведака Лазе Лазаревића* (2008) *Браниславе Јелић*.

Значајно место пак међу фреквенцијским речницима заузима *Фреквенцијски речник Марка Миљанова* (1971) *Ђорђа Костића* (Јакић 2018: 222).

Поменимо и зборник радова *Лексички слојеви: њрилози фреквенцијском речнику српској језика*, који се састоји од радова који садрже фреквенцијске речнике именица из приповедака различитих писаца југоисточне Србије: *С. Сремца, Б. Станковића, С. Џунића, С. Хаџи Танчића и Р. Стојановића*, а који су приредили *Н. Богдановић и А. Савић Грујић*.

2. Методологија израде Фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића

2.1. Корпус и њочетна електронска обрада

Као узорак за овај фреквенцијски речник одабрали смо *Дела* Ивана В. Лалића у редакцији Александра Јовановића, као најсвеобухватније издање Лалићеве поезије. Прва три тома представљају његове сабране песме (Јовановић 1997б: 332). У њима нема раних песама, којих се одрекао, као ни неколико касније објављених песама, а унутар *Дела* се, осим свих збирки поезије, нашла и једна књига есеја, док у њих нису уврштене Лалићеве радио-драме. Сматрамо, дакле, да *Дела* Ивана В. Лалића, на најрепрезентативнији и најпоузданији начин представљају језик поезије Ивана В. Лалића, а репрезентативност и поузданост су, као што се зна, основни предуслов за израду једног фреквенцијског речника.

Како би се израдио фреквенцијски речник, прво је требало превести одабране текстове у електронски облик. С тим циљем, прве три књиге Лалићевих *Дела* су скениране. Скенови су потом обрађени у програму за оптичко препознавање карактера (optical character recognition, OCR) АBBYY FineReader 12. Добијени резултати су исправљени и, где је било нужно, такође су исправљене и грешке у куцању из оригинала („сенке остају залепљене [...] као мишице за ветробран” → „као мушице за ветробран”).

Добијени текстуални фајлови (.txt) претворени су у електронски корпус уз помоћ програма #LancsBox 6.0. Добијени корпус има 68.092 токена⁷. У оквиру истог програма потом је израђен фреквенцијски речник добијених токена, што је дало, у првом кораку, 16.203 типа⁸.

Осим српских речи, у оквиру корпуса, а тиме и у оквиру речника, нашли су се и бројеви, иницијали и стране речи, најчешће из цитата које је Лалић стављао уз песме. Будући да су и они њихов интегрални део, желели смо да то поштујемо, те да и њих уврстимо у оквир нашег речника. Ипак, њихов број је, разумљиво, мали и тиме ни не утиче битније на основне налазе.

⁷ Појединачних речи, текућих речи (Васић и Васић 2004), речи-појавница (Могуш и др. 1999), речи (Костић 1999).

⁸ Речи одређеног словног склопа.

2.2. Лематизација

Број лема не наводимо јер, с једне стране, електронска лематизација није укључена зато што тренутно доступни лематизатори за српски језик или нису били применљиви заједно с програмом #LancsBox (у ком случају нисмо ни могли даље проверавати саобразност евентуалних рачунарски добијених резултата с оним што би стручна особа одредила), или нису давали резултате који би били у складу с људском анализом истих токена.

С друге стране, на оваквим речницима обично деценијама раде тимови искусних лингвиста, и то у оквиру великих пројеката⁹, а пошто ми немамо те ресурсе на располагању, ручна лематизација целокупног речника такође није била могућа. Стога смо се одлучили да се у овом раду концентришемо на првих 100 најфреквентнијих типова¹⁰. Међу њима смо ручно проверили евентуалне хомониме, те их – ако би се јавили – раздвојили из укупне фреквенције одређеног типа. На пример, тип *се* са 1774 јављања раздвојен је на одреднице *се* (речца) са 1772 и *се* (заменаца) са 2 јављања: *са сенке дрда Акројољ се одљуштио као красџа : Време њрејери и увире у се*. Другим речима, граматичке информације о облицима речи стављали смо само тамо где су била хомонимна поклапања. Тамо где је ситуација била јасна и где није било двоумљења којој класи речи припада одређени облик речи, граматичке информације о припадности речи одређеној класи изостављане су будући да је Речник намењен онима који владају основним лингвистичким знањима. Тако је, рецимо, код облика *вејру* изостављена информација да је у питању облик именице, јер сматрамо да је просечно образованом говорнику српског језика, а нарочито филолошки образованом истраживачу, јасно да је у питању алолекса именице *вејар*. Тако, одредницу речника представљају алолексе одређене лексеме.

Тај део анализе пред нас је ставио питање шта би спадало под одређену одредницу – шта посматрати као један унос, а шта као хомониме. То је било истовремено и посебно важно, али и посебно тешко питање у случају помоћних, функционалних речи. Око њихове обраде се не сла-

⁹ О великом фреквенцијском речнику Ђорђа Костића: „Данас је тешко проценити колики су били трошкови пројекта, али чињеница да је на њему радило око 250 људи скоро шест година, указује на то да је пројекат морао бити изузетно скуп” (Костић 1999: XXVII).

¹⁰ Целокупни фреквенцијски речник биће доступан на електронској адреси наведеној на крају рада.

жу увек ни речници¹¹, а оне су – као и у другим фреквенцијским речницима – биле најчешће. Суочени с тиме, консултовали смо, где је то било могуће, *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* Српске академије наука и уметности (РСАНУ), *Речник српскохрватској књижевној језика* Матице српске (РМС) и *Речник српској језика* Матице српске (РСЈ). Ако би дошло до разилажења између речника или унутар речника, као и ако би се у тексту јавили примери значења незабележеног у речницима, ослањали смо се на сопствени језички осећај и трудили се да решења буду унутар себе доследна. На пример, *ишо* је рачунато као прилог на местима где би било синонимно са *заишо*, иако је то у РМС рачунато као једно од значења заменице; *иосле* је, у складу с решењем које је у РСЈ дато за *длизу*¹², раздвајано на прилог и предлог, иако су оба у том речнику у оквиру истог чланка. Као што су приметили и други аутори фреквенцијских речника, у питању је „дуготрајан и мукотрпан посао” (Могуш и др. 1999: 10), а сретали смо се и са сличним недоумицама као неки претходни аутори (Костић 1999: XXXIX, XLI, Могуш и др. 1999: 11–12)¹³.

¹¹ Више о томе у: Весић 2022. Упоредити и коментаре уз Костићев *Фреквенцијски речник*: „Иако је изгледало да постојеће граматике исцрпно описују граматiku српског језика, радом на корпусу је установљено да оне имају озбиљних недостатака и нејасноћа, и да су у многим својим деловима непотпуне и неконзистентне. То је значило да су морали да [се] решавају проблеми који нису били решени у постојећим граматицама и да се решења укључе у систем граматичке обраде” (Костић 1999: XXXIX), „Иако је на нивоу парадигме могуће јасно издвојити десет врста речи, са јасним граматичким одликама сваке врсте, показало се да постоје лексеме за које није могуће са потпуном извесношћу утврдити којој врсти речи припадају [...] Ипак, неке врсте речи и облици речи представљали су тешкоћу коју није било могуће решити консултовањем постојећих граматика” (Костић 1999: XLI), „После скоро пола века sazрева свест о томе да потпуна формализација језика по свему судећи није могућа, долази се до увида да значење (семантика) са једне, и синтакса и граматика са друге стране, нису ортогонални аспекти језика, већ да је у питању континуум апстрактности значења и да су ови, наизглед дискретни језички домени у интерактивном односу. [...] Уместо строге формализације чије потпуно остварење непрестано измиче, враћамо се поново питању саме природе језика, његовог одређења као природног система у континууму са осталим природним системима [...]” (Костић 1999: XXVII).

¹² Које би било једнако обрађено, да се нашло међу првих 100 речи по фреквенцији.

¹³ Мада не експлицитно и у Васић и Васић 2004, иако се на основу њихових табела може приметити да су и тамо хомоними представљали проблем будући да се, рецимо: *као* наводи и као најчешћи везник и као најчешћа речца (2004: 46, 49); *јест* је дато као један од најчешћих узвика, као и *иуи* (2004: 48); уз *иу* и *више* као два од најчешћих прилога нема коментара о евентуалној хомонимичности са заменицом, односно при-

3. Извод из Фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића

У Фреквенцијском речнику језика поезије Ивана В. Лалића на првих сто места налазе се следеће речи, које наводимо према опадајућем рангу фреквенције одреднице:

Ранг*	Тип	Фреквенција	Процент**	Напомена***
1	у	2892	4,25	
2	и	2219	3,26	
3	на	1228	1,80	
4	се	1172	1,72	речца
5	је	1156	1,70	глагол
6	да	926	1,36	везник
7	што	730	1,07	везник
8	као	723	1,06	
9	од	622	0,91	
10	а	521	0,77	
11	са	361	0,53	
12	не	336	0,49	
13	за	301	0,44	
14	ко	299	0,44	
15	су	297	0,44	
16	то	270	0,40	
17	без	248	0,36	
18	из	229	0,34	
19	који	210	0,31	
20	ти	208	0,31	именичка заменица
21	под	186	0,27	
22	све	186	0,27	
23	море	182	0,27	
24	ми	170	0,25	
25	где	168	0,25	
26	сам	164	0,24	глагол

* Ако су две речи имале исту фреквенцију, оне, у ствари, деле ранг – на пример, речи ранга 97–100, с фреквенцијом 63, све су 97. по фреквенцији.

** Проценти су заокружени на две децимале.

*** Ако су се у оквиру једног типа јавили хомоними (нпр. ако је *је* могло бити и глагол, и заменица), у напомени стоји врста речи за коју важи дата фреквенција.

девом, и како је она разрешена (2004: 36); *га* је наведено и као најчешћи везник, и као речца, а у речнику је заведено само као везник (2004: 46, 49, 89) и сл. Исто важи и за друге фреквенцијске речнике ових аутора (Васић 1998, Васић и Васић 2007).

27	можда	163	0,24	
28	која	161	0,24	
29	које	160	0,23	
30	јер	159	0,23	
31	с	158	0,23	
32	али	158	0,23	
33	речи	154	0,23	
34	по	147	0,22	предлог
35	још	144	0,21	
36	о	140	0,21	предлог
37	си	136	0,20	
38	само	135	0,20	
39	ветар	135	0,20	
40	кад	134	0,20	везник
41	већ	134	0,20	прилог
42	тако	127	0,19	
43	тај	126	0,19	
44	па	121	0,18	
45	мора	120	0,18	именица, „велика површина слане воде”
46	ноћи	117	0,17	
47	ме	116	0,17	
48	или	115	0,17	
49	над	113	0,17	
50	те	109	0,16	именичка заменица
51	ће	108	0,16	
52	ли	107	0,16	
53	нас	106	0,16	
54	га	104	0,15	
55	крви	104	0,15	
56	између	103	0,15	
57	време	103	0,15	
58	када	102	0,15	везник
59	до	102	0,15	
60	о	102	0,15	узвик
61	смо	100	0,15	
62	љубави	95	0,14	
63	ветра	94	0,14	
64	ватре	94	0,14	
65	међу	93	0,14	
66	камен	90	0,13	
67	иза	84	0,12	
68	светлости	83	0,12	

69	моје	83	0,12	
70	нема	82	0,12	глагол
71	птица	82	0,12	
72	како	80	0,12	прилог
73	ја	80	0,12	
74	кроз	78	0,11	
75	твоје	77	0,11	
76	мој	76	0,11	
77	ветру	75	0,11	
78	ноћ	74	0,11	
79	звезда	73	0,11	
80	није	73	0,11	
81	очи	72	0,11	
82	коју	72	0,11	
83	би	71	0,10	
84	времена	69	0,10	
85	их	68	0,10	
86	један	68	0,10	
87	ако	68	0,10	
88	птице	67	0,10	
89	увек	66	0,10	
90	после	64	0,09	предлог
91	док	64	0,09	везник
92	овде	64	0,09	
93	љубав	64	0,09	
94	киша	64	0,09	
95	ипак	64	0,09	
96	ваздух	64	0,09	
97	воде	63	0,09	именица
98	онда	63	0,09	
99	крв	63	0,09	
100	реч	63	0,09	

Добијени речник одражава резултате из других фреквенцијских речника: очекивано су најчешће речи функционалне речи. Речи с фреквенцијом преко 1000, тј. првих 5, укупно чини 12,73% свих текућих речи у корпусу, а првих 15 речи представља више од њихове једне петине, тачније 20,24%.

Из овог општег речника најфреквентнијих 100 речи издвојили смо облике речи најчешће у одређеној врсти.

3.1. Именице

Именица	Фреквенција
море	182
речи	154
ветар	135
мора	120
ноћи	117
крви	104
време	103
љубави	95
ветра	94
ватре	94
камен	90
светлости	83
птица	82
ветру	75
ноћ	74
звезда	73
очи	72
времена	69
птице	67
љубав	64
киша	64
ваздух	64
воде	63
крв	63
реч	63

Путем најчешћих именица може се лако видети о чему се ради у одређеном корпусу (тзв. *aboutness* неког текста, Бејкер 2006: 127), бар у ужим доменима (Скот/Трибл 2006: 82), што опус једног песника и јесте. Тиме висока фреквенција одређених речи ове врсте постаје врло битна у корпусним истраживањима.

У првих 100 речи целу једну четвртину њих чине именице. Од њих 25, засебних појмова има 16. То значи да се за њих чак 8 у оквиру најчешћих именица јавља више облика исте речи, а у питању су, опадајућом укупном фреквенцијом међу 100 најчешћих речи: *ветар* (304), *море* (302), *реч* (217), *ноћ* (191), *време* (172), *крв* (167), *љубав* (159) и *ишлица* (149).¹⁴

¹⁴ Ово је у складу с оним што су неки аутори приметили у вези са значајним местом елемената видљивог, медитеранских пејзажа и, посебно, мора у Лалићевом стваралаштву (Јовановић 1997а: 13–14, Шеатовић Димитријевић 2007, 2013). Иако је именован као један од песника светлости и мора, уз Матића и Христића (Шеатовић Димитријевић 2013),

3.2. Заменице

Заменица	Фреквенција
ко	299
то	270
који	210
ти	208
све	186
ми	170
која	161
које	160
тај	126
ме	116
те	109
нас	106
га	104
моје	83
ја	80
твоје	77
мој	76
коју	72
их	68

у његовим најчешћим именицама кроз *ноћ* ипак пре видимо ону негирану, „напрслу” страну тог светла, а не толико подне и лето „остварено у својој потпуности” (упоредити: Шеатовић Димитријевић 2007: 135 : 140, 150, Јовановић 1997а: 49, 52 : 55, 57).

Такође је приметна и друга велика тема Лалићеве поезије – време (Шеатовић Димитријевић 2007: 150), али и она трећа – љубав („И сам песник је рекао да постоје само три велике теме у поезији: ’Љубав, време и смрт’”, Шеатовић Димитријевић 2007: 159). Асоцијације на смрт су видне кроз облике речи *време* и *крв*, мада оне не морају увек имати негативне конотације (као, уосталом, ни сама смрт).

Изненађује, гледано по темама које су приметили други аутори, висока фреквенција појма ветра, који је код претходних проучавалаца Лалићеве поезије тек један од уопштено помињаних чинилаца његових околиша. Он, са преосталим честим именицама, указује на значај античких основних елемената у овој поезији: *вода*, *ваздух*, *вајџра* и *земља* се помињу или путем баш тих речи, или кроз своје друге појавне облике, попут *камена* или *кише*. Чак је и високо место речи *звезда* у складу и са *ноћи*, и са *вајџром*, и са *ваздухом*, али и *свешћошћу*, као гасовито тело које својим сагоревањем трепераво светли у тами.

Уз *реч*, истовремено и божанску и људску, и *крв*, људску и хтонску, једини делимично људски елемент на овом списку јесу *очи*, кроз које се могу видети одрази *љубави*, али и оних тамнијих тема које Лалић помиње као важне за поезију. Но, по конкорданцама можемо видети да те очи нису увек везане за људска бића, па ни бића уопште („очи василиска”, „жуте очи зграда”). Поред очију, уплив живог у Лалићевом простору чине најчешће *ишчице*.

Најзаступљеније заменице јесу оне именичке (9 од укупно 19) или оне које се често налазе у именичкој функцији (њих 6 – облици *који*, *те њо* и *све*), а за њима су, при дну листе, присвојне заменице за прво и друго лице једнине и показна заменица *њај*. У складу с њиховом упућивачком улогом, оваква је слика код заменица очекивана.

3.3. Придеви

Придева међу првих 100 речи не налазимо. Најфреквентнији придевски облици били су *мрњвих* и *зелена* са 28 појава, што их ставља тек на 272. позицију. Ови придеви би сигурно били на вишој позицији¹⁵ да је речник лематизован. Но, то би важило и за све друге врсте речи, те би лематизација једнако утицала и на фреквенцију осталих променљивих речи, повећавајући сразмерно и њихове фреквенције, тј. ови придеви би и даље били релативно ниже. С обзиром на то и ради доследности, лематизације неће бити ни код ове врсте речи.

3.4. Бројеви

Број	Фреквенција
један	68

Једини облик неког од бројева јесте *један*, што он сигурно дугује својој мултифункционалности. У питању је облик који би могао бити и номинатив, и акузатив, дакле, стајати у два изузетно честа падежа у српском падежном систему. Но, истовремено је у питању и реч која нема само нумеричко значење, већ се употребљава и као заменица. Такође, с чисто практичне и донекле баналне стране, ако се ишта појави, постојаће барем једна инстанца те појаве пре него што настане друга, те и то повећава фреквенцију овог броја у односу на друге.

3.5. Глаголи

Глагол	Фреквенција
је	1156
су	297
сам	164
си	136
ће	108
смо	100

¹⁵ У складу с важношћу теме смрти у Лалићевом делу (Јовановић 1997а: 12–13).

нема	82
није	73
би	71

Најчешћи глаголи су, наравно, они који имају најширу употребу – глагол *дйи̑и*, било да је употребљен у склопу сложених глаголских облика, било у оквиру копулативног предиката, а ту су и 3. лице једине помоћног глагола *х̑и̑ей̑и*, те негирани облици *дйи̑и*, али и *немай̑и*, иако се *имай̑и* не појављује. Сви облици, осим негираних, ту су у свом енклитичком виду. Висока котираност *ди* указује на то да би потенцијал у Лалићевој поезији могао бити доста чест, те да би његове функције у тим оквирима вредело проматрати у неком будућем истраживању.

3.6. Прилози

Прилог	Фреквенција
где	168
још	144
већ	134
тако	127
како	80
увек	66
ипак	64
овде	64
онда	63

Међу најфреквентнијим прилозима налазе се они заменички: два за место (*где* и *овде*), три за време (*већ*, *увек* и *онда*), два за начин (*и̑ако* и *како*), те *још* и *и̑и̑ак*¹⁶. Премда би било лако устврдити да ово корелира с важношћу места и времена у Лалићевој поезији, толико усмереној на простор и време, ипак мислимо да су у питању толико опште речи да би такве тврдње биле сувише смеле без претходне потпоре у неком општем фреквенцијском речнику српског језика, или таквом речнику песника сличног усмерења и времена стварања.

¹⁶ Иако смо пре мишљења да су у питању речце, наводимо речи *већ*, *и̑и̑ак* и *још* међу прилозима јер су као прилози дефинисани и у РСАНУ, и у РМС – мада је у РСЈ *већ* дата и као прилог (за време), и као речца (за истицање; за допуштање), а *и̑и̑ак* је у РМС наведена као „реч са значењем допуштања”, без одређења врсте, што и указује на њихов прелазни статус.

3.7. Предлози

Предлог	Фреквенција
у	2892
на	1228
од	622
са	361
за	301
без	248
из	229
под	186
с	158
по	147
о	140
над	113
између	103
до	102
међу	93
иза	84
кроз	78
после	64

Као и код претходне врсте речи, и код ове би тврдње требало давати пре свега након поређења овог списка са оним из општег језика или из сличних корпуса. Код предлога би се могла приметити честоћа оних са различитим локативним значењима, било да се та лоцираност односи на конкретно (место) или на нешто апстрактније (време). Но, пре бисмо предложили да ова листа послужи за нека нова истраживања, која би се усмерила на предлошко-падежне конструкције и њихова значења у Лалићевој поезији, јер се предлози до краја остварују тек синсемантички, уз друге речи.

Ипак, ваља напоменути да *у* и *на* нису само најфреквентнији предлози већ да су у питању прва и трећа најфреквентнија реч уопште, тј. њихов ранг указује на значај конструкција са њима за Лалићев (а били бисмо слободни рећи и српски) језички систем. Будући да оба ова предлога долазе у комбинацији са два иста падежа – акузативом и локативом¹⁷ – важност њихова се преноси и на те падеже, или од њих потиче – у зависности од угла гледања.

¹⁷ Предлог *у* се може јавити и уз генитив, али доста ређе. Било би занимљиво видети колико је често то случај код Лалића, те да ли број тих предлошко-падежних конструкција одудара значајно од онога у општем језику.

3.8. Везници

Везник	Фреквенција
и	2219
да	926
што	730
а	521
јер	159
али	158
кад	134
па	121
или	115
када	102
ако	68
док	64

Везници у првих 100 речи варирају доста по својој фреквенцији. Иду од друге најчешће речи уопште, напоредног везника *и*, до оних при дну листе, у виду зависних везника *ако* и *док*. Но, после изразито фреквентног саставног *и*, напоредних везника имамо још 4 од 12, с укупном фреквенцијом 3134, од чега две трећине заузима само *и*.

Зависних везника има 7, а јављају се 2183 пута укупно, тј. више но напоредни ако искључимо изузетно *и*. Међу њима, најчешћи су *да* и *ишћо*. Не само да је *да* везник који је, и кад је самосталан, обележје више различитих зависних реченица – и то, међу њима, и оних изузетно фреквентних у српском језику – него он, као и *ишћо*, истовремено улази и у састав различитих везничких спојева у многим другим врстама зависних реченица, што објашњава високе позиције ових двају везника. За њима следе узрочно *јер*, те мултифункционални *кад* и његова варијација *када* (укупне фреквенције 236) и, при крају, условно *ако* и временско *док*.

Могућности њихове употребе, а тиме и фреквенцију, повећава то што се неки од ових везника могу јавити и у псеудозависним реченицама, те наша одређења њихове природе треба схватити условно. Иако су међу зависним везницима концентрисана обележја зависних реченица, ипак би, за истраживаче заинтересоване за тај систем код Ивана В. Лалића, требало ову листу укрстити с оном прилошком, као и с високо-ранжираним (упитно-)односким заменицама.

3.9. Речце

Речца	Фреквенција
се	1172
као	723

не	336
можда	163
само	135
ли	107

Речца *се* је четврта по фреквенцији у општем Лалићевом речнику, будући да се јавља у оквиру повратних глагола, те рефлексивних пасива и деагентизованих конструкција, тј. има широку употребу. Изузетно је честа, можда и мало неочекивано по нашем језичком осећају, поредбена речца *као*, што своје оправдање може наћи у честим поређењима у песничком језику. Ипак, овај осећај би ваљало проверити у општим фреквенцијским речницима, кад буду доступни јавности. Та речца двоструко је чешћа од одричне *не*, која улази у састав негираних облика глагола догод у њиховом грађењу не учествују презент глагола *јесам* или *хѣиѣши*. Релативно су близу по ранговима *можда* и *само*, а ниже следи упитно *ли*.

3.10. Узвици

Узвик	Фреквенција
о	102

Међу најфреквентнијим речима, наравно, најчешће су оне функционалне, као што смо већ поменуле, а међу именицама видан је утицај Лалићевих тема – помињу се море, антички природни елементи, а и време, крв, љубав, ноћ и светлост, те очи. Но, међу честим речима највеће изненађење чини висок ранг узвика *о*. Он је, чак и издвојен из укупне фреквенције речѣ *о*, и даље довољно фреквентан да се и самостално нађе међу 100 најфреквентнијих токена.

На тренутак би се могло помислити да је у питању само испомоћ како би се достигао жељени број слогова у стиху, будући да је Лалићева поезија дефинисана као ерудитна (Делић 2007: 56 и другде, Шеатовић Димитријевић 2007: 135) и тиме, наоко, као простор у коме се не би очекивали емотивни изливи. Ипак, учесталост овог узвика и паралелна употреба више вокатива с њим, било заредом, било на више места у оквиру једне песме, указују на то да је у питању појава која је планирана и себи самој сврха.¹⁸

¹⁸ Ти и такви низови истовремено улазе у дијалог с антиком, такође доста битном за Лалића (Петковић 2007, Шеатовић Димитријевић 2007), зазивајући у уму хорске инвокације у грчким драмама.

4. Закључак

За крај, напоменимо још једном да је овде дат само извод из Фреквенцијског речника језика поезије Ивана В. Лалића, који је израдила Ана Петровић Дакић, у консултацији са Бојаном Милосављевић.¹⁹ На основу анализе тог дела речника, пробаћемо да издвојимо неке опште напомене.

Анализа сто најчесталијих облика речи у Фреквенцијском речнику језика поезије Ивана В. Лалића показала је да се и на овако малом узорку назначују језичке датости специфичне за књижевноуметнички поступак Ивана В. Лалића, а на које су наши проучаваоци Лалићевог дела у својим књижевнокритичким студијама већ указивали. Неке језичке датости које се уочавају у овом фреквенцијском речнику пак указују и на чињенице које су у мањој мери описиване у књижевнокритичким освртима на дело Ивана В. Лалића, што доказује да се резултати у фреквенцијским речницима у приличној мери могу узимати за смернице у испитивању језика писца, као и његовог књижевноуметничког поступка.

Разуме се, обухватнијом и подробнијом анализом сваке класе речи стекао би се бољи увид у граматику и лексику Лалићевог језика, што би, с друге стране, могло допринети и томе да се издвоји лексика која би, с обзиром на фреквенцију употребе у Лалићевој поезији, морала наћи место у речницима општег типа, какав је нпр. Академијин Речник. Свакако верујемо да ће таквих истраживања бити надаље, што из пера аутора ових редова, што из пера других истраживача и да ће се уједно тиме дати и скромнији допринос општем фреквенцијском речнику српског језика.

Но, не треба пренебрегнути чињеницу да на пољу израде фреквенцијских речника постоји потреба за добрим лематизаторима за српски језик и за развојем оних компатибилних с разноликим програмима за конструкцију корпуса, те, посредно, за стандардизацијом приступа између самих програма како би се пред лематизаторе поставили релативно уједначени захтеви. Развој и јавна доступност општих фреквенцијских речника и разних поткорпусних фреквенцијских речника, издвојених према времену настанка, стилу, теми итд. послужила би као основ за будућа поредбена истраживања, јер овако одређени израђени фреквен-

¹⁹ Молимо будуће читаоце и истраживаче да, уколико приметите извесне грешке, аутору овог речника укажу на те грешке како би се на задовољство свих нас оне и исправиле у некој новој електронској верзији.

цијски речници остају деконтекстуализовани и донекле ограничени у својим тврдњама.

ИЗВОРИ

Лалић 1997: Иван В. Лалић, *Дела*, ред. и прир. Александар Јовановић. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

ЛИТЕРАТУРА

- Бејкер 2006:** Paul Baker, *Using Corpora in Discourse Analysis*. London / New York: Continuum.
- Богдановић и др. 2012:** Недељко Богдановић и Ана Савић Грујић (ур.), *Лексички слојевии: љрилози фреквенцијском речнику српској језика*, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ.
- Васић 1998:** Смиљка Васић, *Хазарски речник Милорада Павића. Фреквенцијски речник. Полазне основе новије српске љрозе*, Књига II, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: Институт за педагошка истраживања.
- Васић и др. 2004:** Смиљка Васић и Драгољуб Васић, *Фреквенцијски речник савременој српској језика. Полазне основе новије српске љрозе*, Београд: Институт за педагошка истраживања.
- ФР 2007:** *Азбучно фреквенцијски речник савременој српској језика. Полазне основе новије српске љрозе*, Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Весић 2022:** Љубица Весић, *Прилози и љредлози у ојшћијим речницима српској језика*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- Делић 2007:** Јован Делић, „Лалићев дијалог са савременом српском поезијом – ка експлицитној поетици Ивана В. Лалића”, *Постјсимболосћичка љоећика Ивана В. Лалића*, зборник радова, ур. Александар Јовановић. Београд: Институт за књижевност и уметност: Учитељски факултет, 19–58.
- Дешић 1990:** Милорад Дешић, „Рјечници језика писаца – велики задатак наше лексикографије”. *Наш језик XXVIII*, 4–5, 288–294.
- Јакић, 2018:** Милена Јакић, „Фреквенцијски речници”, *Српска лексикографија од Вука до данас*, Каталог изложбе, ур. Милосав Тешић и др. Београд: САНУ, 217–230.
- Јовановић, 1997а:** Александар Јовановић, „Иван В. Лалић или висока мера песничке уметности” (предговор), *Време, вајре, врћови*, Иван В. Лалић, Ред. и прир. Александар Јовановић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 9–83.
- Јовановић 1997б:** Александар Јовановић, „О издању Лалићевих дела”, *Време, вајре, врћови*, Иван В. Лалић, ред. и прир. Александар Јовановић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 332.
- Костић 1999:** Александар Костић, „Реч приређивача”, „Сарадници на пројекту”, „Техничке напомене”, „Статистички подаци”, „Костићев корпус српског језика”, *Кванћићићивни ојс сћрукћуре српској језика. Фреквенцијски речник савременој српској језика*, Ђорђе Костић, прир. Александар Костић, Београд: Институт за

експерименталну фонетику и патологију говора: Лабораторија за експерименталну психологију Филозофског факултета у Београду, VII–LIII.

Могуш и др. 1999: Milan Moguš, Maja Bratanić i Marko Tadić, „Predgovor”, *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1999. 5–14.

Павковић 2018: Васа Павковић, „Речници језика писаца”, *Српска лексикографија од Вука до данас*, Каталог изложбе, ур. Милосав Тешић и др. Београд: САНУ, 305–313.

Петковић 2007: Ана Петковић, „Античко наслеђе у поезији Ивана В. Лалића”, *Посимболистичка поезија Ивана В. Лалића*, зборник радова, ур. Александар Јовановић. Београд: Институт за књижевност и уметност – Учитељски факултет, 215–230.

РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*. Београд: Институт за српск(охрватск)и језик.

РМС: *Речник српскохрватској књижевној језика*. Нови Сад: Матица српска.

РСЈ: *Речник српској језика*. Нови Сад: Матица српска.

Скот/Трибл 2006: Mike Scott and Christopher Tribble. *Textual Patterns. Key Words and Corpus Analysis in Language Education*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

Шеатовић Димитријевић 2007: Светлана Шеатовић Димитријевић, „Лалићево море, од медитеранске чулности до старозаветног страха”, *Посимболистичка поезија Ивана В. Лалића*, зборник радова, ур. Александар Јовановић, Београд: Институт за књижевност и уметност – Учитељски факултет, 133–160.

Песници 2013: „Песници светлости и мора”, *Asqua Alta. Медитерански језици у модерној српској и италијанској књижевности*, Међународни зборник радова, ур. Светлана Шеатовић Димитријевић, Марија Рита Лето, Персида Лазаревић ди Ђакомо. Београд: Институт за књижевност и уметност, 455–485.

Ana Petrović Dakić
Bojana Milosavljević
*University of Belgrade, Faculty of Education
Belgrade, Serbia*

ON THE FREQUENCY DICTIONARY OF THE LANGUAGE
OF IVAN V. LALIC POETRY

Summary

The paper presents the methodology of creating the *Frequency Dictionary of the Language of Ivan V. Lalić's Poetry*, created by Ana Petrović Dakić, in consultation with Bojana Milosavljević, which is electronically available at <https://sites.google.com/view/anapd/>. With the aim of showing the possible use of this dictionary in literary and linguistic research of Lalić's work, as well as in general to show the importance of frequency dictionaries in linguistics and in the literary science, the word forms that occupied the first one hundred places in this frequency dictionary were analyzed. The conclusion is that, even on such a small sample, linguistic features specific to the literary and artistic process of Ivan V. Lalić are indicated. In addition, and as our scholars of Lalić's work have already pointed out in their literary criticism studies, some specifics which were not discussed in detail in the literature, appear to be relevant for research based on the frequency of their use here. A more comprehensive and detailed analysis of each class of words would, of course, bring a better insight into the grammar and lexicon of Lalić's language. However, in order for the results to be even more reliable and the frequency dictionaries to be created in the manner that would render them decontextualized and limited in their claims, a more systematic organization of work in the field of creating frequency dictionaries is needed.

Keywords: frequency dictionary, dictionary of writers' language, Ivan V. Lalić, Serbian language.